

מבט יהודי על שימוש בכוחנות

הרב עזריאל אריאל

מלאה היא שירת הים בביטויים הנראים בעינינו כביטויים שיש בהם מידה רבה של כוחניות. הביטויים: "כוח" "גאון" "עריצות" וכד', במונחים שונים ובהטיות דקדוקיות שונות, חוזרים על עצמם שוב ושוב. ואילו ביטויים של חסד, אהבה ורחמים אינם מופיעים בה כלל ועיקר. מעיינים אנו בכתובים, ותוהים: מה מבקש נותן התורה לומר לנו? האם כוונתו היא לתת גושפנקא מוחלטת לכוחניות, לאלימות? או שמא, האמירה מורכבת הרבה יותר? חז"ל רמזו לדילמה זו במדרש (המובא בילקוט שמעוני):

בשעה שיצאו ישראל ממצרים, עמד שר של מצרים ונשתטח לפני הקב"ה. אמר לפניו: ריבוננו של עולם! במידת הרחמים בראת את עולך, ואתה מתגאה בחוזקה? מיד קרא הקב"ה לכל שרי האומות, והיה מסדר לפניהם כל המאורע. אמר: שפטו נא ביני ובין זה... אמר לפניו: ריבוננו של עולם! הדין עמך, ועמך האמת. אלא אם רצונך, תושיע את ישראל ולא תאבד את מצרים. כיוון שראה מיכאל ששרי האומות מלמדים סנגוריא על מצרים, רמז לגבריאאל, וטס למצרים טיסה אחת, ושמט לבנה עם טיטה (=הטיט שלה) ותינוק אחד מת ששקעוהו בבניין. עמד לו לפני הקב"ה. אמר לפניו: ריבוננו של עולם! בזה עניין שיעבדו בניך. כיוון שראתה מידת הדין, אמרה: עשה דין לבניך במצרים, שרובן חייבין. מיד טבעו מצרים...

השר של מצרים תבע רחמים. האם לא ראוי לנהוג בדרכים של "הבלגה" ושל "איפוק" כלפי המצרים? הן מידת החסד האלוקית היא על כל ברואיו, הן יהודים והן שאינם יהודים, הן רעים והן טובים. ומי ימנע ממנו לגאול את עמו מבלי לפגוע קשות במצרים? תשובתו של הקב"ה באה מצד מידת הדין ושאיפת הצדק. על החוטא לבוא

עכשיו על עונשו. ויתור - פירושו אי צדק. ענישת המצרים - פירושה הופעת מידת הצדק בעולם. וכל זה - לאחר משפט מדוקדק, בו מונחים השיקולים לכאן ולכאן על כפות המאזניים, ואלוקי הצדק בוחן את הדין ומוציא אותו לאמיתו.

כוחניות אלוקית זו העומדת לשירותו של הצדק, אותו כוח הבא לממש את המשפט - חותם המוסריות הצרופה מונח בהם. לעומת זאת כל פגיעה באדם הנברא בצלם אלוקים, אם אינה עומדת במבחן מדוקדק של צדק ומשפט - פסולה היא מכל וכל, גם אם אין בה אלימות פיזית במובן המצומצם של המילה.

המוסר היהודי כשהוא דן בפגיעה של אדם בזולתו, אינו מבחין בין פגיעה אלימה לפגיעה שאינה אלימה. לשון הרע- למשל - הוא איסור חמור הרבה יותר מאשר חבלה גופנית. הלבנת פנים - שיש בה "אבק רציחה" חמורה הרבה יותר מאשר מכה מכאיבה. (גם הפתגם העממי אומר: "מכה - עוברת, מילה - נשארת") לעומת זאת אדם או עם, העומדם להגן על זכויותיהם הצודקות - שלהם או של אחרים - אינם צריכים להתנצל גם אם הם נאלצים להגן עליהן בכח הזרוע מפני מי שבא לפגוע בהן שלא כדין.

אך דבר אחר למדנו מדברי המדרש: השימוש בכח הזרוע מותר רק לאחר בחינה מדוקדקת בפלס המשפט. ואם זוהי ההנהגה האלוקית, קל וחומר לאדם, שעליו לבדוק היטב - על פי מבחן משפטי - הלכתי אובייקטיבי ונטול פניות - אם אכן כוחו עומד לשירות הצדק או לשירותו של האינטרס האישי הצר או לשירותה של נקמנות נמוכה.

הטענות שמביא המדרש בשם השר של מצרים - מוכרות היטב בשיח המוסרי של דתות שונות, ובעקבותיה - בשיח המוסרי של התרבות המערבית-הומניסטית. תפיסה זו, כשהיא הולכת עד לקצה, אינה רואה את הצדק כערך, ושוללת כל הפעלה של כוח כדי להשיגו. לדעתה, מה שנדרש הוא ויתור מתמיד, אפילו לרשע, עד כדי הגשה של הלחי השנייה. אך גם הדוגלים בתפיסה זו מודים שהאנושות לא עמדה באתגר זה שהוצב בפניה.

קריעת ים סוף ושירת הים מציבים בפנינו את המוסר היהודי, הדורש את האיזון בין חסד לבין צדק, ואינו מוותר על עשיית דין צדק ברשעים כאשר הדבר חיוני לתיקונו המוסרי של העולם. מתוך עיקרון זה יש לומר שאלימות היא התנהגות ראויה כאשר מתקיימים שלושה תנאים: היא צודקת, היא הכרחית והיא מועילה. כאשר חסר אחד משלושת התנאים, אזי האלימות פסולה מכל וכל.

על פי זה יש להבין את הסיפור המיוחס לרבי יהונתן אייבשיץ, רבה של פראג. ר' יהונתן נשאל על ידי הבישוף המקומי: מדוע אתם היהודים מתארים את אלוקיכם כגיבור ואיש מלחמה, כא-ל קנאו ונוקם, בעוד שאנו הנוצרים, מתארים אותם כאלוהי האהבה, החסד והרחמים? האם זה לא מראה שהמוסר שלנו גבוה מהמוסר שלכם? ענה לו רבי יהונתן: אתם, אמנם מתארים את אלוהיכם בתור אלוהי החסד, אבל את כל הנקמה, הקנאה והמלחמה - לקחתם לעצמכם. אנו לעומת זאת, מסרנו ביד אלוקינו את הקנאה והנקמה ואילו את החסד, האהבה והרחמים השארנו לעצמנו...